

Rakouský expresionistický grafik a ilustrátor a zároveň jeden z průkopníků literární fantastiky má pro region podobně specifický význam jako český pionýr romantismu, básník Karel Hynek Mácha. Sdílí s ním totiž podobný nejednoznačný osud, který v jeho životě a díle sehrály idylické Litoměřice. Zatímco Mácha v nich strávil posledních pár dní svého krátkého života, Kubin se v nich narodil a po dva roky v nich s rodiči žil. Ačkoli se sem v dospělých letech několikrát podíval – daleko častěji však cestoval na Šumavu, jejíž pralesní kultura ho fascinovala, a za svůj druhý domov považoval město svých studentských let Mnichov –, význam v jeho díle mají „Benátky severu“ marginální. V osmdesátých letech minulého století se nicméně v Litoměřicích etabloval „umělecký tlak“ na to „pokubinovštit“ Litoměřice a tato tenze překvapivě pokračuje i ve století přítomném. S Kubinem se ale (zatím) nestalo nic podobného jako s Máchou: nepřivlastnila si ho oficiální místa a umělec nefunguje jako turistická a marketingová páka žádné destinační agentury. Zato však život, filozofie a výtvarné i literární dílo významného rodáka už čtvrtou dekádu inspiruje a do jisté míry i určuje a omezuje nezávislý umělecký život mladší, střední i nejstarší generace v tomto svébytném městě, ohraničeném meandrem Labe a Českým středohořím.

O citovém zrání a umělecko-intelektuálním vývoji Kubinově se lze dočíst ve vlastních vzpomínkách, které psal autor příležitostně a postupně většinou jako doslovy k souborům děl, případně katalogům výstav. Přehledně byly sebrány v titulu *Z mého života a z mé dílny* (1983) vycházejícího z německých originálů. Autor se ve svých memoárech soustředí na vylíčení rodinných strastí polovičního sirotka, na obtížné hledání oboru, jemuž by se věnoval, i hodnotové a ideologické konstanty, které nacházel uprostřed zmatku juvenilních let, strávených většinou v nuzném prostředí bez zázemí – ačkoli paradoxně vyrůstal v dnes atraktivním, turisticky exponovaném prostředí rakouských Alp. Popisuje psychické kolapsy, které ho potkaly v krizových momentech života, a s nimi spojené mystické vize, již ho natrvalo ovlivnily v uměleckém i lidském směřování stejně jako některá filozofická a duchovní díla.

Syn bývalého vojenského důstojníka, živícího se jako zeměměřič, podědil vztah k umění zřejmě po matce–pianistce. Učil se fotografem u rodinného příbuzného v Klagenfurtu, v jehož dílně byl však „děvečkou pro všechno“, a definitivně se našel až jako student kresby v Mnichově. Poměrně brzy se etabloval v expresionistickém umění fin de siècle a počínající avantgardy století dvacátého, poukazujícími odvážnými, zcela novými uměleckými prostředky na temné proudy civilizace i lidské existence. Po krátký čas několika intenzivních let se pohyboval v okruhu spřízněných umělců, stal se např. členem skupiny Der Blaue Reiter a obesílal satirický časopis *Simplicissimus*. Záhy našel kupce

pro svoje rané kresby, našel si také manželku a usadil se s ní na statku ve Zwickledtu u Wernsteinu v Horních Rakousích, na samé hranici Rakouska a Bavorska. Zde, udržuje ponejvíce jen korespondenční kontakt s okolním světem, strávil nejproduktivnější část svého života, díky níž se nesmazatelně zapsal do dějin moderního umění. Obklopen všelijakou zvířenou tu přestál rozpad Rakousko-Uherska, první i druhou světovou válku a také tu dožil. Podporován svou druhou ženou žil tento „čaroděj ze Zwickledtu“ jednoduchým venkovským tempem, naplněným soustředěnou tvorbou.

Kubinovo výtvarné dílo je celkem snadno rozpoznatelné. Na nepotištěné strany starých katastrálních map kreslil především černobílé nebo barevně tlumené práce s plejádou polobytností z lidské, živočišné i snové říše ztracených většinou v extatické póze v pochmurné krajině zkázy. Popisné prvky jak z herbáře obklopuje pochmurná až hororová atmosféra, mívají punc nadpřirozena, na druhou stranu nechybí ani náznaky humoru, i když se častěji zvrací ve škleb křiklavé grotesky. Časté jsou výjevy násilí a války; ačkoli Kubin přežil obě dvě světové války, stálou múzou se mu stala válka třicetiletá. Jeho kresby upomínají na estetiku Hieronyma Bosche a Pietera Bruegela staršího, jeho uměleckým soupeřem, byť o řád „plakátovějším“, byl Edvard Munch, extravagantnějším pak Salvador Dalí. Výtvarník po sobě zanechal dílo mnohoznačné a interpretačně komplikované. Sám ho vysvětloval dost neurčitě a náročně hlavně s freudiánskými odkazy k bohatství, tryskajícímu ze snových a mystických stavů, a také na filozofické závěry Kantovy, Schopenhauerovy a Nietzscheovy, případně buddhismu. Kromě volných děl, která většinou vyšla v albech reprodukcí, po sobě zanechal celou řadu knižních ilustrací (ilustroval např. díla E. A. Poea, G. Meyrinka, E. T. A. Hoffmanna nebo H. Ch. Andersena).

Pandánem jeho díla, díky kterému lze do jisté míry pochopit díla výtvarná, je jediná celistvá Kubinova práce literární, román *Die andere Seite*. Vznikl v roce 1908 jako několikátýdenní horečný výsledek autorova truchlení po mrtvém otci a sám Kubin ho nejdřív považoval za kuriózum, které snad ani není hodno oficiálního vydání. Dal však na radu dobrého přítele, a jeho román se potom stal dlouhotrvající senzací, méně slavným dvojníkem Kafkova Zámku předurčujícím celý literární žánr, který se etabloval ve 20. století, fantastiku. Zprvu realistický příběh o bezdětném páru, který vybídne dávný manželův přítel k odcestování do tajemného města Perla, již buduje ze sentimentu k staré Evropě stranou věry moderní civilizace kdesi na zelené louce v Asii, brzy vykazuje rysy kafkovského protibyrokratického pamfletu, když se rodina po příjezdu marně snaží vyjistit něco o zákonitostech „snové říše“, a nakonec se mění ve fantasmagorickou apokalypsu, kdy o město a jeho obyvatele svádí boj personifikované síly dobra a zla a všechno živé i neživé podléhá křiklavé transformaci a nakonec grandiózní zkáze. Kubinův román svérázně zachytil temné stránky moderního věku a v náznacích předestřel hrůzy a pohnuté události, které s sebou přineslo dvacáté století – ghetta, holocaust, židovský exodus do Izraele, zničující války... Zároveň je to rukopis natolik pojmově neuchopitelný, že se jako

„otevřené dílo“ nabízí dalším interpretačním výkladům i ve století jedenadvacátém. Ještě v sedmdesátých letech minulého století se ho mimochodem tvůrčím způsobem chopil západoněmecký filmový režisér Johannes Schaaf. Snímek Traumstadt je jen zčásti věrný předloze, kterou však rozvíjí velmi invenčně. Natáčel se i v lokacích starého Mostu a Českého Krumlova.

Bylo to nejprve a natrvalo zásadně právě dílo literární, kterým se Kubin jako umělecký vzor obloukem vrátil do Čech a zejména do Litoměřic. Román *Die andere Seite* se stal krátce po druhé světové válce prubířským kamenem tehdy začínajícího překladatele Ludvíka Kundery. Dílo, které vyšlo česky v roce 1947 pod názvem *Země snivců*, se dodnes vydává ve stejném překladu v dalších a dalších reprintech a nastartovalo onu v úvodu načrtnutou fascinaci soudobých litoměřických umělců Kubinovým géniem. Jak k tomu došlo? Na konci osmdesátých let vystoupil Ludvík Kundera na pozvání litoměřické galerie s přednáškou o Kubinovi a tehdy začaly podnětné styky dnes už nežijícího respektovaného básníka a překladatele s místním filosofem Ivanem Vilímem, pišícíím právníkem Ivem Chmelařem a historikem a uměleckým teoretikem, pozdějším organizátorem uměleckého festivalu Máchovy Litoměřice Oldřichem Doskočilem. Pikantní na věci je, že stejně jako Kubin také Kundera strávil několik let svého života v Litoměřicích, ještě jako gymnazista. Na jistou magičnost duchovního spojení Litoměřic s Kubinem a Kunderou poukazuje ve svých textech především Doskočil.

Zájem o dílo Kunderovo, resp. Kubinovo nejpozději na začátku nového milénia oživila tehdy nejmladší generace litoměřických umělců, jmenovitě bratři Květoňové, tvořící v médiích výtvarného umění, fotografie, ale např. i streetartu. Motiv z jednoho Kubinova obrazu, kočka–fantom, se pro ně stal jakýmsi logem jejich chápání Litoměřic jako „Kubinstadtu“. O co jde? O jakousi půlnoční / alternativní / nadčasovou verzi Litoměřic, nakročených tak do jisté míry k legendární Perle z románu *Země snivců*. Z umělcova díla však Květoň ovlivnilo daleko víc než jeden motiv, především pak svébytná snová, záhadná a dvojznačná atmosféra jeho děl. V tomto duchu Květoňovi vytvořili a vystavili řadu prací pod kolektivní značkou Pudon, resp. A.S.S. (Andere Seite Studio). V posledních letech ke spolupráci na „kubinovském“ tvoření motivují spřízněné umělce v regionu (Jan Šalda, Josef „Dřevmuž“ Matějka, Martina Košařová a další), ať již na společné webové platformě, u příležitosti kolektivních výstav nebo v rámci sborníků regionální výtvarné a literární tvorby s názvem Kubinstadt Almanach 2015, resp. 2016. Zde dali příležitost i žijícím litoměřickým kubinovským „bardům“ Doskočilovi a Chmelařovi, aby přehledně popsali svůj vztah ke Kubinovi, resp. Kunderovi. Doskočil tu zároveň důkladně popisuje Kubinovy styky s Litoměřicemi.

(Zpracoval: Jaroslav Balvín)